

Suomi toisena kielenä -opettajat ry./
Hallitus

KANNANOTTO
10.3.2010

TUNTIJAKOTYÖRYHMÄLLE

Suomi toisena kielenä (S2) on perusopetuksessa yksi oppiaineen äidinkieli ja kirjallisuus oppimääristä. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden 2004 mukaan sitä opetetaan oppilaille, joiden äidinkieli ei ole suomi, ruotsi tai saame joko kokonaan tai osittain äidinkielen ja kirjallisuuden suomi äidinkielenä -oppimäärän sijaan.

Suomi toisena kielenä -opettajien kokemusten ja Opetushallituksen selvityksen (Korpela 2006) tulosten mukaan nykyiset säädökset S2-opetuksen järjestämisestä ovat liian väljät. Oppilaat eri paikkakunnilla ovat hyvin eriarvoisessa asemassa, sillä joillakin paikkakunnilla oppilaan tarvitsema S2-opetus voidaan tarjota kokonaisuudessaan omissa ryhmissään, kun taas monilla paikkakunnilla erillistä S2-opetusta ei järjestetä ollenkaan tai oppijan tarpeisiin nähden liian vähän, 1–2 h viikossa. Yhdenvertaisten oppimismahdollisuuksien toteutumisen vuoksi Suomi toisena kielenä -opettajat ry. ehdottaakin, että suomi toisena kielenä -opetukseen säädettäisiin tulevassa tuntijaossa minimituntimääräksi vähintään 3 vvt.

On huomattava, että suomea opettelevat oppilaat tarvitsevat kielitaidon kehittymisen eri vaiheissa erilaajuisia suomi toisena kielenä -opetusta. Esimerkiksi valmistavasta opetuksesta perusopetukseen integroituvalla oppilaalla oletetaan Perusopetukseen valmistavan opetuksen opetussuunnitelmien perusteiden 2009 mukaan olevan alkeiskielitaito, kielitaitotaso A1.3–A2.1. Tämä kielitaito riittää viestintään tutuimmissa, ennakoitavissa tilanteissa. Suomi toisena kielenä -opettajat ry. pitää perusopetukseen valmistavan opetuksen opetussuunnitelmien perusteiden linjausta realistisena. Ei voi olla olemassa erillistä perusopetukseen valmistavaa opetusta, jossa voitaisiin oppia opiskelussa tarvittava ns. akateeminen kielitaito. Sen oppiminen kestää eri arvioiden mukaan 5–10 vuotta, ja se opitaan oppiaineiden opiskelun yhteydessä. Vaikka Suomi toisena kielenä -opettajat ry. lämpimästi kannattaakin varhaista perusopetukseen integroitumista, halutaan silti muistuttaa, että kielitaito ei kartu vain perusopetuksen ryhmään siirtymällä tai kielen monipuolisella syötöksellä. Kielenoppija tarvitsee kielenoppimisensa tueksi erillistä S2-opetusta, joka auttaa häntä jäsentämään kieltä, laittamaan sitä järjestykseen, auttaa häntä kehittämään kielen oppimisstrategioitaan ja monipuolisia tekstitaitoja sekä kirjallisuuden ja kielen rakenteen opetusta. Kielitaidon kehittymisen alkuvaiheessa erillistä S2-opetusta tulisi saada koko oppimäärän laajuisesti.

Suomi toisena kielenä -opettajat ry. toivoo, että uusissa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa suomi äidinkielenä ja suomi toisena kielenä -oppimäärät suunnitellaan yhtenäisesti niin, että oppimäärien välille muodostuu nykyisiä Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita selkeämmin jatkumo. Se mahdollistaa joustavamman siirtymisen suomi toisena kielenä -opetuksesta suomi äidinkielenä -opetukseen siinä vaiheessa, kun oppijan kielitaito on kehittynyt esimerkiksi B1-tasolle. Jotta jatkumo näiden oppimäärien välillä ilmenisi selvästi, Suomi toisena kielenä opettajat ry. kannattaa oppiaineen nimen muuttamista muotoon suomen kieli ja kirjallisuus. Tähän liittyy myös laajempi selvittely syntyperäisyyden käsitteen tarkoituksenmukaisuudesta suomen opetuksen kannalta. Suomi toisena kielenä -opettajat ry. toivoo, että tulevassa opetussuunnitelmien perusteiden suunnittelussa syntyperäisyyden käsitettä tutkitaan ja arvioidaan.

Suomi toisena kielenä -opettajat ry. jakaa Äidinkielenopettajain liiton esittämän huolen oppiaineen Äidinkieli ja kirjallisuus tuntimäärien vähenemisestä 1980-luvulta alkaen. On kiistämätöntä, että äidinkielen ja kirjallisuuden tuntimäärien väheneminen perusopetuksessa ja lukiossa korreloi oppimistuloksiin. Opetushallituksen oppimistulosarviointien (Lappalainen 2009) mukaan lukemisen ja erityisesti kirjoittamisen taidot jäivät huonolle tasolle suurella osalla perusopetuksen oppilaista. Kehityksellä on vaikutuksensa myös suomi toisena kielenä -oppimäärää opiskelevien oppijoiden oppimiseen. Parhaimmassa tilanteessa he saavat hyviä malleja kirjoitetuista ja puhutuista teksteistä suomi äidinkielenä -oppijoilta, joilla on ollut mahdollisuus harjaantua suomenkielisten tekstien tuottamiseen suomea toisena kielenä -opiskelevia oppilaita pidempään ja monipuolisemmin. Jos suomi äidinkielenä -oppimäärää opiskelevien oppilaiden tekstitaidot jäivät hyvin alhaiselle tasolle, on sillä suora vaikutus suomi toisen kielenä -oppilaisiin ja koko koulun opiskelukulttuuriin. Suomi toisena kielenä -opettajat ry. pitääkin tärkeänä, että tätä jo lähes kolme vuosikymmentä jatkunutta äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksen ehtoja heikentävää kehitystä arvioidaan vakavasti myös perusopetuksen tuntijaon näkökulmasta ja että suomi äidinkielenä -opetuksen tuntimäärät palautetaan Äidinkielen opettajain liiton esittämälle tasolle.

S2-opettajan panosta tarvitaan nykykoulussa myös konsultoijan roolissa. Suuri osa suomen kielen taidosta ja myös tekstitaidoista opitaan muiden kuin kieliaineiden opetuksessa. Jos näitä taitoja ei opeteta tietoisesti, oppijat voivat kehittää näiden aineiden opiskelussa myös oppimista heikentäviä strategioita. Tietoa muokkaavien strategioiden sijaan heidän tavoitteensa jäivät helposti tietoa toistavien strategioiden tasolle. Toisin sanoen ymmärtävän lukemisen sijaan lukemisesta tulee pänttäämisestä, jonka ainoana tavoitteena on tiedon muistiin painaminen. Oppiminen jää siis kovin matalalle kognitiiviselle tasolle.

Koulun reaaliaineet sosiaalistavat siis oppijoita – usein tiedostamattaan – erilaisiin tekstikäytänteisiin. Jotta näistä tekstikäytännöistä tulisi läpinäkyviä ja jotta ne voisivat pohjautua tietoiseen oppimisstrategioiden ja tekstitaitojen opettamiseen ja jotta niiden avulla pystyttäisiin opettamaan oppiaineen opiskelussa tarvittavaa kieltä, eri aineiden ja S2-opetuksen välille tarvitaan paljon yhteistyötä. Oppimisstrategioiden opetus tulee olla osa kaikkien aineiden opetusta, ja se tulee kirjata myös tuleviin opetussuunnitelman perusteisiin kaikkien oppiaineiden sisältöihin ja tavoitteisiin.

S2-opettaja ei voi toimia tehokkaasti yhteistyössä eri oppiaineiden opettajien kanssa, jos hän opettaa oppilasta 1-2 h viikossa. Riittävä minimituntimäärä (vähintään 3 vvt) S2-opetukseen tehostaa eri oppiaineiden ja S2-opetuksen välistä yhteistyötä, mikä on monen kielenoppijan kielitaidon kehittymisen kannalta välttämätöntä. Tämä on huomioitu nykyisissä opetussuunnitelman perusteissa S2-opetuksen mutta ei muiden oppiaineiden osalta. Suomi toisena kielenä -opettajat ry. pitääkin tärkeänä, että tulevissa opetussuunnitelman perusteissa kaikki aineet velvoitetaan yhteistyöhön. Hyvällä yhteistyöllä S2-opetuksen ja muiden oppiaineiden välillä voidaan keskittää voimat todelliseen oppimiseen, jossa kehittyvät niin oppijan ajattelutaidot, tekstitaidot, kielitaito kuin oppiaineen sisällön hallintakin. Opetussuunnitelman perusteiden suunnittelussa on syytä selvittää tarvetta ja mahdollisuuksia yhteissuunnitteluun käytetyn ajan korvaamisesta opettajille joko täysimääräisenä tai osittain.

Tulevien opetussuunnitelman perusteisiin on tärkeää sisällyttää myös kaikkien oppiaineiden kuvauksiin kieltä opettelevan oppijan näkökulma: miten oppiainetta opetetaan oppijalle, joka aloittaa oppiaineen opetuksen esimerkiksi alkeiskielitaidon turvin. Tällaisilla kuvauksilla saadaan linjattua se välttämätön kehityskulku, että oppiaineen opiskelussa tarvittava keskeinen käsitteistö ja osa sanastoakin opitaan oppiaineen opetuksen yhteydessä. S2-opetus voi tukea tätä prosessia monin tavoin, mutta käsitteitä ja sanastoa ei kuitenkaan voida syvällisesti oppia ”kuivaharjoitteluna” S2-tunneilla. S2-opetuksessa eri oppiaineiden opetuksessa opiskeltavien sisältöjen, käsitteiden, sanastojen ja tekstilajien oppimista voidaan monipuolistaa ja jäsentää, mutta keskeiset käsitteet ja sanasto on opittava oppijalle merkityksellisessä yhteydessä. Oppiaineen opetuksessa tulee luoda konteksti, jossa käsitteistä tulee myös oppijalle merkityksellisiä. S2-opetuksessa voidaan ottaa samasta aihepiiristä esille eri tekstilajien tekstejä, joiden avulla vahvistetaan merkityksellisen kontekstin syntymistä. Tällaisia tekstilajeja ovat esimerkiksi kertomukset, novellit, uutiset ja muut lehtitekstit, runot, laulujen sanoitukset, haastattelut, keskustelut ja elokuvat.

Suomea opettelevalla oppilaalle opetuksen abstrakti kieli muodostaa oman haasteensa. Suomi toisena kielenä -opettajat ry. pitää tärkeänä, että myös suomea opetteleva perusopetuksen oppilas pääsee osalliseksi abstraktista kielestä. On ilmeistä, että sekä suomi äidinkielenä että suomi toisena kielenä -oppilaat tarvitsevat nykyistä enemmän ohjausta abstraktin kielen haltuunottoon. Harppaus arkikielen mukaisesta, prosessin etenemistä mukailevasta kielestä abstraktiin ilmiöiden tarkasteluun on liian suuri. Varsinaisena ongelmana harppauksessa on, että oppija joutuu tekemään sen kutakuinkin omin avuin. Tällaiseen kielenkäytön huomattavaan siirtymään näkökulmasta toiseen – arkielämään osallistumisesta ”tieteelliseen” tarkasteluun – ei nykykoulussa oppilaita ohjata juuri ollenkaan. Opettajilla ei ole tällaiseen opetuksensa ulottuvuuteen edes koulutusta, mutta myöskään nykyiset oppimateriaalit eivät anna siihen eväitä.

Suomi toisena kielenä -opettajat ry. esittää, että tulevissa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa kiinnitettäisiin erityistä huomiota paitsi edellä mainittuihin oppimisstrategioiden opettamiseen myös oppilaiden kasvattamiseen abstraktiin kieleen. Käytännössä tämä tarkoittaa ensinnäkin sitä, että opettajilla on oltava riittävät valmiudet havainnoida oman oppiaineensa kielen abstraktisuuden tasoa. Toiseksi on asetettava realistiset tavoitteet sille abstraktin kielen tasolle, jota perusopetuksessa tavoitellaan. On määriteltävä, mille tasolle perusopetuksessa on tarkoitus päästä ja mitkä tavoitteet jätetään toisen asteen koulutuksen vastuulle. Kolmanneksi abstraktiin kieleen kasvaminen edellyttää, että oppija pääsee siitä osalliseksi riittävän kontekstin turvin. Ensin siis huolehditaan riittävän havainnollisen maailman, kontekstin, luomisesta ja sen jälkeen ohjataan oppilasta johdonmukaisin askelin havainnoimaan maailmaa ja sen ilmiöitä kunkin oppiaineen omasta näkökulmasta.

S2-opetus voi tukea abstraktiin kieleen kasvamista monin tavoin. Oppimista helpottaa esimerkiksi tieto suomen kielen sanaston rakenteesta – sanojen johtamisesta ja yhdistämisestä. S2-opetuksessa oppilaille voidaan myös tietoisesti opettaa, millaisin kielen mekanismein arkielämän tapahtumista saadaan luotua tieteellisen, abstraktin kielen mukaisia väittämiä. Oppiminen tehostuu, kun oppijalla on ymmärrys kielen systeemeistä, sillä oppija oivaltaa niiden avulla kielen säännönmukaisuuksia, mikä vähentää muun muassa ulkoamuistamisen tarvetta.

Nykytutkimusten mukaan kielenoppijan kaikki kielen osaaminen tukee muiden kielten oppimista. Oppilaan omalla äidinkielellä tai oppilaan kotonaan oppimilla kielillä on luonnollisesti suuri merkitys myös suomen kielen oppimisen kannalta. Oppilaiden omat äidinkielet muodostavat suomalaisissa kouluissa tälläkin hetkellä suuren potentiaalisen kielivaranon, joka jää suurelta osin hyödyntämättä. Suomi toisena kielenä -opettajat ry. pitääkin tärkeänä, että tulevissa

opetussuunnitelman perusteiden suunnittelussa tutkitaan tarkoin eri vaihtoehdot, joilla oppilaiden oman äidinkielen opetuksen asemaa voidaan vahvistaa. On selvittävä mahdollisuuksia palauttaa oppilaan äidinkieli, jos se on muu kuin suomi, ruotsi, saame, romanikieli tai viittomakieli, opetussuunnitelman perusteisiin esimerkiksi muuksi oppilaan äidinkieleksi tai A-kieleksi. Oman äidinkielen opetus ei kuitenkaan saa vähentää suomen kielen tuntimäärää.

Suomi toisena kielenä -opettajat ry. toivoo, että monikielisyys otetaan tulevissa opetussuunnitelman perusteissa kaikkien oppiaineiden kuvauksissa esille. Kaksi- ja monikielisten oppilaiden ja opetusryhmien opetuksessa oppilaiden omat kielet tulisi saada näkyville ja opetuksen voimavaraksi kaikkien aineiden tunneilla.

Suomi toisena kielenä -opettajat ry:n puolesta

Katriina Rapatti
puheenjohtaja

Sanna Voipio-Huovinen
varapuheenjohtaja

Lähteet

Korpela, Helena 2006. Suomi tai ruotsi toisena kielenä -opetuksen järjestäminen perusopetuksessa. Selvitys 2005. Helsinki: Opetushallitus.

Lappalainen, Hannu-Pekka 2009. Ei taito taakkana ole. - Perusopetuksen äidinkielen ja kirjallisuuden oppimistulosten arviointi 9. vuosiluokalla 2005. Opetushallitus.